

СУМСЬКІ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

*Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції*

Суми 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКА ОБЛАСНА РАДА
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ
СУМСЬКЕ МІСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН
«ФОНД ПІДТРИМКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ «АЛГОНІКА»

СУМСЬКІ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

***Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції***

Суми 2020

УДК 908(477.52)
С89

*Рекомендовано до друку Вченою радою Комунального закладу
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 14 від 30 листопада 2020 року)*

Рецензенти:

- Дегтярьов С. І.**, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії Сумського державного університету
- Будянський Д. В.**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри ОТМ, музикознавства та культурології Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка
- Єфремова Г. Л.**, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Редакційна колегія:

- Кудінов Д. В.**, Кудінов Д. В. професор кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, доктор історичних наук, доцент (відповідальний редактор)
- Клочко О. М.**, викладач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук
- Михайліченко М. А.**, старший викладач кафедри державно-правових дисциплін та українознавства Сумського національного аграрного університету, кандидат історичних наук
- Оліцький В. О.**, старший викладач кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидат історичних наук
- Сидоренко Н. В.**, викладач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук

С89 Сумські історико-краєзнавчі студії. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Суми, 5 листопада 2020 р.) / Редкол.: Д. В. Кудінов (відповідальний редактор), О. М. Клочко, М. А. Михайліченко, В. О. Оліцький, Н. В. Сидоренко. – Суми: ФОП Цьома С.П., 2020. – 409 с.

ISBN 978-617-7487-72-1

Збірник містить тези, статті та доповіді учасників Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Сумські історико-краєзнавчі студії». Розрахований на викладачів вищих та середніх навчальних закладів, науковців, аспірантів, студентів, учнів, краєзнавців, усіх тих, хто цікавиться історією України.

УДК 908(477.52)

ISBN 978-617-7487-72-1

© Колектив авторів, 2020
© ФОП Цьома С.П., 2020

ЗМІСТ

ДОПОВІДІ ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАННЯ

Коноз Наталія Володимирівна

СИСТЕМА ПЕРСОНАЖІВ СЛОБОЖАНСЬКОЇ НАРОДНОЇ
КАЗКИ У КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ..... 9

Дегтярьов Сергій Іванович

Михайліченко Микола Анатолійович

ДО ПИТАННЯ ПРО НАБУТТЯ ПРАВ РОСІЙСЬКОГО ДВОРЯНСТВА
КОЗАЦЬКОЮ СТАРШИНОЮ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ..... 14

Демченко Тамара Павлівна

Іваницька Світлана Григорівна

СЕРГІЙ ЄФРЕМОВ У КОНТЕКСТІ ДОБИ: ПОШУК
ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПОЛІТИЧНОЇ БІОГРАФІЇ 18

Москалюк Микола Миколайович

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ:
ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД..... 26

Цибка Веніамін Іванович

ЖУРНАЛИ СУМСЬКИХ ПОВІТОВИХ ЗЕМСЬКИХ ЗБОРІВ
ЯК ДЖЕРЕЛО ГЕНЕАЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ 34

Чурочкін Олександр Анатолійович

УСПЕНСКАЯ ЦЕРКОВЬ В СЕЛЕ ВОЩИНИНО 40

Милько Володимир Іванович

ЗЕМСЬКА ОСВІТА СУМСЬКОГО ПОВІТУ У КОНТЕКСТІ
РЕГІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ
(ОСТАННЯ ТРЕТИНА ХІХ СТ.)..... 44

Магась В'ячеслав Олегович

ІНЖЕНЕР Ф. О. КОНДРАТЬЄВ ТА СТВОРЕННЯ НИМ
СОЮЗУ РОБІТНИКІВ ДЛЯ ЗАХИСТУ СВОЇХ ПРАВ
У ХАРКОВІ (1905–1907 рр.) 52

Лук'яненко Олександр Вікторович

ВИБІР ОСВІТЯНСЬКОЇ СТЕЗІ МОЛОДДЮ ПОВОЄННОЇ
СУМЩИНИ..... 57

СЕКЦІЯ 1 ІСТОРІОГРАФІЧНІ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Житков Олександр Анатолійович

ГОЛОДОМОР 1932–1933 РОКІВ НА ЗІНОВ'ЄВЩИНІ:
ОГЛЯД КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 62

Сусоров Віктор Дмитрович

СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ПРО
РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ ХЕРСОНЩИНИ (1917–1940 рр.)..... 68

Воротняк Іван Дмитрович

Воротняк Каріна Іванівна

НАРОДОЗНАВЧІ СТУДІЇ РАЙМУНДА ФРІДРІХА КАЙНДЛЯ
В ОЦІНЦІ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ-СУЧАСНИКІВ 77

Бондар Ірина Олександрівна

ТРАДИЦІЇ ІКОНОПІСУ СУМЩИНИ: ІСТОРІОГРАФІЯ
XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. 87

Векленко Віктор Олексійович

Маріна Зоя Павлівна

Ромашко Олександра Володимирівні

ПОПЕРЕДНІЙ АНАЛІЗ СТАВРОГРАФІЧНИХ ЗНАХІДОК
З ТЕРИТОРІЇ СЛОБОЖАНЩИНИ 93

Сердюк Людмила Миколаївна

КОРОСТИШІВСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ
КОЛЕДЖ ІМЕНІ І. Я. ФРАНКА: ІСТОРІЧНІ НОТАТКИ
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ..... 107

Берест Юрій Михайлович

ІСТОРІЧНА РОЗВІДКА ПРО ОХТИРСЬКУ ТЮТЮНОВУ
МАНУФАКТУРУ (З НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ В. Ф. ВОЛІСА)..... 113

Шеденко Ніна Володимирівна

Шеденко Олексій Миколайович

ПРОЄКТ «АРТ-ПАМ'ЯТКИ ЛИПОВОДОЛИНЩИНИ» ЯК ЧАСТИНА
ІСТОРІОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РІДНОГО КРАЮ..... 123

Сорокін Андрій Анатолійович

ІНФОРМАЦІЯ СУМСЬКОГО ОБКОМУ КПУ ВІД 14 БЕРЕЗНЯ
1990 р. «ПРО ПІДСУМКИ ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР І МІСЦЕВИХ РАД НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ
СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
СУМСЬКОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ СПЕЦИФІКИ ВИБОРІВ 1990 РОКУ 128

Малиш Ольга Миколаївна	
ВОЛОДИМИР СОСЮРА І СУМИ У ПУБЛІКАЦІЯХ НАУКОВЦІВ, КРАЄЗНАВЦІВ, ПИСЬМЕННИКІВ.....	135
СЕКЦІЯ 2 БІОГРАФІЧНІ ТА ГЕНЕАЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	
Залєток Наталія Валеріївна	
Гуржій Олександр Іванович	
БРИТАНСЬКА АРМІЯ, ЖІНКИ І ВІНСТОН ЧЕРЧИЛЛЬ: ДО БІОГРАФІЇ ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА	142
Михайліченко Микола Анатолійович	
ІСТОРІЯ КАДЕТА ЗІ СТАРОЇ СВІТЛИНИ (НАЧЕРКИ БІОГРАФІЇ ВОЛОДИМИРА ПЕТРОВИЧА)	148
Ніколайчук Дмитрій Олександрович	
КИЇВСЬКИЙ ГУБЕРНСЬКИЙ ЛІКАРСЬКИЙ ІНСПЕКТОР ІВАН ЯКОВЛЕВИЧ МОГИЛЯНСЬКИЙ-РУСОБТОВСЬКИЙ: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТУ	151
Бровко Альона Григорівна	
КОШОВИЙ ОТАМАН ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ ПЕТРО КАЛНИШЕВСЬКИЙ: ДОВГИЙ ШЛЯХ ДО ВИЗНАННЯ	154
Донік Олександр Миколайович	
ПАРИЗЬКИЙ ПРОТЕСТ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА 1878 р. ПРОТИ ЗАБОРОНИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	160
Грінченко Віктор Григорович	
МАЛОВІДОМІ ФАКТИ БІОГРАФІЇ ТА ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ЧИГИРИНА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ ЧАСІВ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ).....	167
Полянська Галина Миколаївна	
ТАЛАНТ ЗЕМЛІ ПОЛТАВСЬКОЇ.....	174
Євдокимчик Людмила Миколаївна	
ЧЕХОВСКОЕ ОКРУЖЕНИЕ НА ЛУКЕ – В. Ф. ТИМОФЕЕВ	178
Капустіна Ірина Михайлівна	
НЕВТОМНИЙ ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОЇ СТАРОВИНИ	183
Паньків Богдан Ігорович	
ПЕТРО СОВ'ЯК – КРАЄЗНАВЕЦЬ ДРОГОБИЧЧИНИ	187
Бордун Зоя Валентинівна	
ПЕТРО БОЛБОЧАН ТА ДЕРЖАВОТВОРЧІ ЗМАГАННЯ НА ОХТИРЩИНІ У БЕРЕЗНІ-КВІТНІ 1918 РОКУ	194

СЕКЦІЯ 3 АРХЕОЛОГІЯ СУМЩИНИ

Осадчий Євген Миколайович

СМОЛДИНСЬКЕ ГОРОДИЩЕ НА СЕЙМІ..... 200

Гапченко Євгеній Анатолійович

ПАМ'ЯТКИ СКІФСЬКОЇ ДОБИ НА ТЕРИТОРІЇ СУМЩИНИ..... 204

СЕКЦІЯ 4 ІСТОРІЯ ОСВІТИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мірошниченко Надія Олександрівна

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОСВІТИ НА СУМЩИНІ
(КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX СТ.) 209

Драновська Світлана Вікторівна

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВЧИТЕЛІВ
ІСТОРІЇ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
(НА ПРИКЛАДІ КЗСОІППО)..... 214

Сидоренко Наталія Володимирівна

ЄВРЕЙСЬКІ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ М. ГЛУХОВА У 1920-Х РОКАХ 218

Клочко Оксана Миколаївна

РЕЛІГІЙНА ТА СВІТСЬКА СПРЯМОВАНІСТЬ НАВЧАННЯ
У ЖІНОЧИХ ГІМНАЗІЯХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ
XX СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ ЖІНОЧИХ ГІМНАЗІЙ СУМЩИНИ).... 222

Абаровський Іван Кирилович

НАРОДНА ОСВІТА НА НЕДРИГАЙЛІВщині ДО 1917 РОКУ 229

Слюсарева Євгенія Олексіївна

УЧНІВСЬКИЙ КОНТИНГЕНТ ЗАЛІЗНИЧНИХ УЧИЛИЩ
СУМЩИНИ В ПЕРІОД ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ (1943–1950 рр.).. 246

СЕКЦІЯ 5 ІСТОРІЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ СУМЩИНИ

Бірьова Ольга Юріївна

ЗАСЕЛЕННЯ СЛОБОЖАНщини ТА ЗАСНУВАННЯ
МІСТА СУМИ 250

Іванова Віра Олексіївна

ДО ІСТОРІЇ БЕЛЬГІЙСЬКОГО АКЦІОНЕРНОГО
ТОВАРИСТВА «СУМСЬКІ МАШИНОБУДІВНІ МАЙСТЕРНІ» 255

Кудінов Дмитро Валерійович

ДІЯЛЬНІСТЬ СУМСЬКОГО МАЛОРОСІЙСЬКОГО ГУРТКА
ЛЮБИТЕЛІВ ДРАМАТИЧНОГО ТА МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВ,
1909–1914 рр. 259

Пластун Олег Вікторович ЕКСКУРС У НІМЕЦЬКУ ОКУПАЦІЮ ПРОВІНЦІЙНОГО МІСТА СУМЩИНИ В 1941–1943 рр.	267
Чепелєв Олександр Олександрович НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ІСТОРІЯ, ХРОНОЛОГІЯ, СПОГАДИ	272
Калашник Тетяна Олексіївна МИНУЛЕ Й СУЧАСНЕ СЕЛА ПІЩАНЕ.....	276
Валюх Сергій Михайлович Валюх Тетяна Миколаївна ДУХОВНІ СВЯТИНІ РОМЕНЩИНИ	284
Батраченко Богдан Анатолійович ЛІТОПИС ЖИТТЯ СЕЛА ШАРАПІВКА	292
Пелих Антоніна Володимирівна «ПОМІЩИЦЬКЕ ГНІЗДО» – МАЄТОК ВИНОГРАДОВА НА ОХТИРЩИНІ: КРАЄЗНАВЧА РОЗВІДКА	297
Драновська Єлизавета Олегівна ВУЛИЦІ РІДНОГО МІСТА ЯК СИМВОЛ ПАМ'ЯТІ ПРО ГЕРОЇВ АТО	301
Гордієнко Дмитрій Віталійович АНТИРЕЛІГІЙНА ПРОПАГАНДА У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XX СТОЛІТТЯ НА ВЕЛИКОПИСАРІВЩИНІ	306
Лєпшошкіна Олена Миколаївна «У ДОЛИНІ КРЕЙДЯНИХ ГІР» (З ІСТОРІЇ СЕЛА ГІРКИ)	310
Ребенок Вікторія Русланівна ІСТОРІЯ ТА КРАЄЗНАВЧІ ВІДОМОСТІ МІСТА ШОСТКИ.....	320
Гуцал Єлизавета Юріївна ТРАДИЦІЙНИЙ ЖІНОЧИЙ ОДЯГ СЕЛА XX СТОЛІТТЯ НА ВЕЛИКОПИСАРІВЩИНІ	324
Коваленко Юрій Олександрович САКРАЛЬНА ТОПОГРАФІЯ ГЛУХОВА РАНЬОМОДЕРНОЇ ДОБИ.....	328

СЕКЦІЯ 6 ІСТОРИЧНІ ПРОЦЕСИ НА СУМЩИНІ

Артюх В'ячеслав Олексійович

СУМСЬКА «ПРОСВІТА» В 1917-1918 рр..... 338

Фісун Валерій Пилипович

ГРОШОВА СИСТЕМА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В УКРАЇНСЬКИХ
ПАРЕМІЯХ ХІХ ст. 348

Оліцький В'ячеслав Олександрович

УШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ПЕТРА КАЛНИШЕВСЬКОГО НА
РОМЕНЩИНІ НА ПОЧАТКУ 1990-Х РОКІВ 355

Букіна Ірина Василівна

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОСНИХ ГРОМАДСЬКИХ
КОМІТЕТІВ НА ТЕРИТОРІЇ СУМЩИНИ..... 359

Онопрієнко Олена Володимирівна

ПОЛЬСЬКІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ НА СУМЩИНІ, 1944 – 1947 рр..... 366

Баглай Анатолій Володимирович

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ
НА ТРОСТЯНЕЧЧИНІ..... 370

Семешин Едуард Володимирович

УЧАСТЬ ВИКЛАДАЧІВ СУМСЬКОГО ПЕДІНСТИТУТУ В
ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЯХ 1930-х рр.
(НА ПРИКЛАДІ СПРАВИ С. І. ПАНЧЕНКО) 382

Василишина Галина Володимирівна

КОНОТОПСЬКА БИТВА В ПАМ'ЯТІ НАРОДУ 392

Рогинець Олексій Анатолійович

ДІЯЛЬНІСТЬ ОКУПАЦІЙНИХ ДОПОМІЖНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
НА СУМЩИНІ У 1941–1943 рр..... 397

Надточий Анастасія Михайлівна

ПОБУТОВЕ ЖИТТЯ СЛОБОЖАН ЯК ОБ'ЄКТ ЕТНОГРАФІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ У ТВОРЧОСТІ П. А. ЧУГУЄВЦЯ 400

Мурашко Катерина Олександрівна

ПОХІДНІ ГРУПИ ОУН НА СУМЩИНІ 404

11. La litterature oukraï-nienne proscrite par le gouvernement russe: Rapport presente au congres litteraire de paris en 1878 par Michel Dragomanow. Geneve: Georg, Libraire-editeur, 1878. 42 p.

Грінченко Віктор Григорович

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира
Винниченка (м. Кропивницький)*

**МАЛОВІДОМІ ФАКТИ БІОГРАФІЇ ТА ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА
ЧИГИРИНА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ ЧАСІВ
НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ)**

Відхід від старих ідеологічних стереотипів сприяв в останні десятиліття зростанню інтересу дослідників до вивчення подій, явищ, персоналій періоду німецької окупації України в роки Другої світової війни, в тому числі на Сумщині. Завдяки цьому стало, зокрема, відомим ім'я Михайла Чигирин – молодого поета та учасника оунівського підпілля на Роменщині.

Деякі свідчення про цю особистість залишили його сучасники. Один з них – Леонід Полтава (Пархомович) – український письменник, публіцист, редактор, активіст культурницького руху в окупованій Україні та в еміграції – згадує його в антології української поезії, присвяченої УПА та революційно-визвольній боротьбі. У короткій біографічній довідці він зазначає: *«Михайло Чигирин – поет (нар. 1922 або 1923) з м. Ромни на Сумщині; примусово вивезений німцями на працю, загинув під час навантажування бомб у м. Білостоці 1942 року. Автор двох збірок поезій, що вийшли в Україні після втечі большевиків (назв збірок не вдалось встановити)»* [14, с. 390].

У 1982 р. Леонід Полтава публікує в журналі *«Визвольний шлях»* вірш Михайла Чигирин *«Велика новина»*, написаний ним у лютому 1942 р. Вірш присвячений, згідно його змісту та редакційних коментарів, Другу Остапу – учаснику Похідної групи ОУН, який діяв у Ромнах та у прилеглих районах в 1941–1942 рр. і ймовірно загинув пізніше від рук гітлерівців [9, с. 1233]. Тут Леонід Полтава вже зазначає, що Михайло Чигирин є автором двох збірок, опублікованих під час Другої світової війни, та що збереглося *«тільки кілька розрізнених віршів у редакційній течці С. Довгаля (Німеччина)»* [9, с. 1233].

В архіві Леоніда Полтави збереглися і потім були опубліковані спогади колишнього керівника банку в Ромнах і місцевого поета В. Рижевського про націоналістичне підпілля на Роменщині. Він, зокрема, згадує *«обдарова-*

ного юнака-роменця Михайла Чигирина, автора статей і віршів, який напевно належав до бандерівської «трійки»» [15, с. 28]. Далі ще цитуємо: *«Вийшли дві його збірки. Велика шкода, що він, такий молоденький, загинув десь у Польщі ще під час війни: він втік від фашистського переслідування на Львів, але «германи» зловили Михайла і примусили вантажити бомби десь у Польщі, не пам'ятаю, де саме. Там він і закінчив своє юне життя»* [15, с. 28].

Вже в незалежній Україні дослідники згадують Михайла Чигирина у ряді публікацій. Зокрема, історик, архівіст Геннадій Іванущенко зазначає, що член похідної групи «Остап» організував на Роменщині підпілля ОУН, і його учасниками були Володимир Мазур, письменники Леонід Полтава, Михайло Чигирин. При цьому науковець опирається на опубліковані вже в незалежній Україні спогади Володимира Мазура [5, с. 264].

В іншій статті він описує діяльність націоналістичного підпілля саме на Роменщині. Серед іншого, в якості непрямого свідчення, використовує також статтю Михайла Чигирина *«Дні радості»* в місцевій газеті [17]. Цитуємо дослідника: *«Під приводом культурницької роботи хору ім. Леонтовича та пропаганди земельної реформи підпільники, за свідченнями М. Чигирина, відвідували Хмелів, Хоружівку, Березівку, Яснопільщину, Хоминці та інші навколишні села: «У Хмелові – багато людей... Усі хочуть знати, як буде далі з землею, хапають листівки, читають... Ідемо назад. Вітер б'є в обличчя і несе сувору романтику наших днів: десь точиться війна в розривах гарматних набоїв, а в села й міста – крізь війну – теплими подихами вривається весна...»*. Таким чином, публікуючи в легальній газеті своєрідний звіт про поїздку, з відповідною в часи окупації риторикою, автор створював алібі для себе та товаришів, не вдаючись в подробиці про зміст та характер розповсюджуваних листівок» [6].

Г. Іванущенко зазначив, що невелика поетична спадщина Михайла Чигирина, створена в окупованих Ромнах, ще чекає на своїх дослідників. І ця робота була проведена Наталією Савицькою, яка, серед іншого, звернулася до його творчості у двох своїх публікаціях: *«Образ Тараса Шевченка в поезії Сумщини періоду німецької окупації»* (2009) [12] та *«Між двох вогнів (теми та образи літератури Сумщини періоду німецької окупації)»* (2010) [11].

Характеризуючи вірші Михайла Чигирина, вона показує багатогранність його поезії. В ній присутні шевченківська тема (*«Торбан»*) [12, с. 245], образ війни (*«Смерть солдата»*, *«За Десною»*) [11, с. 159–160] і особливо інтимна лірика (*«Моя любов»*, *«Зломлена береза»*, *«Із грудей би серце вийняв»*, *«Я не спонукую тебе»*, *«Спогад»*, *«Я мріяв»*,

«Журба») [11, с. 161–163].

Об'єктом аналізу дослідниці стала поетична збірка Михайла Чигирин *«З глибини серця»*, видана у Ромнах в 1943 р. Поряд з цим зазначимо, що його вірші також неодноразово публікувалися у місцевій пресі, зокрема у газеті *«Відродження»*, яка виходила у Ромнах в період німецької окупації. У ній ми змогли відшукати деякі нові факти його біографії та творчості.

За газетними публікаціями вдалося встановити, що Михайло Чигирин це псевдонім, а справжнє ім'я поета – Костянтин Святелик. В одному з номерів газети *«Відродження»* вміщено відгуки про літературний вечір, організований відділом пропаганди в Ромнах, який відбувся 18 березня 1943 р. в міському театрі. У редакційній передмові було сказано наступне: *«З своїми творами на вечорі виступили: поет – Костянтин Святелик, що друкується під псевдонімом Михайло Чигирин, початкуючий драматург Олександр Войтенко та відомий роменський поет Вас. Ржевський...»* [4].

Там же, у відгуку Галини Дідух про цей літературний вечір, читаємо: *«Вірші молодого поета Костянтина Святелика справили на мене надзвичайне враження: вони вдалі і правдиві, особливо вірш про голод, про торбан і деякі інтимні вірші»* [8].

Вірш Михайла Чигирин *«Про голод»* надруковано на цій же сторінці газети [20]. У ньому натуралістично змальовувалися жахливі картини голоду: *«маленька дитина біля грудей знесиленої матері, бабуся, «страшніша від власної тіні», пухле від голоду дівча, «голодна сім'я зарізала рідну дитину», «собаки гризуть чиєсь непоховане тіло», «живому вже очі клюють ворони, сідаючи сміло...»* [20]. Закінчувався вірш такими словами:

*«Про те, що було, не забудем тепер,
а внукам розкажуть могили, розкажуть про тих,
хто від голоду вмер, і про тих, які голод зробили»* [20].

Газета вмістила також враження усіх трьох безпосередніх учасників цього заходу, їхні думки про літературу та інші судження, основною темою яких був осуд більшовизму. Зокрема, у відповідній статті Михайла Чигирин *«Декілька зауважень»* читаємо: *«Майже вся совєтська література складалася з банальних віршів та романів про якісь там нові почуття совєтської людини та з гучних дифірамбів на честь нібито мудрих вождів. Усе ніжне і справедливе викидалося геть...»* [16].

11 червня 1943 року газета *«Відродження»* опублікувала уривок з поеми Михайла Чигирин *«Добро і зло»* з підзаголовком *«О, рідне місто»*. Ця поезія сповнена переживаннями автора за своє місто. Йому навівають

сум «деякі споруди» у Ромнах: пам'ятник Шевченку, що «журливо дума про Дніпро, про Україну і про долю свого народу...», «остаток валу над горою від міста древніх суличів», місце, «де Карл XII стояв перед великою війною...», який «в полтавському бою програв свою і нашу долі», «розрите в розшуках добра... слов'янське городище» [19]. Поряд з цим, поет також висловлює оптимістичні сподівання, що «життя було і буде» [19]. Лейтмотивом твору є велика любов автора до рідного міста:

«О, як я місто це люблю,
де все так дорого для мене» [19].

В цьому ж номері газети була опублікована рецензія на вже згадану нами поетичну збірку Михайла Чигирини «З глибини серця» за підписом «О. Альцест». Зазначено, що назва цієї збірки цілком відповідає її змістові, а дебютант, уникаючи шаблонів і штампів, «розкриває перед читачем насамперед свою палку любов до вітчизни» [1]. Констатується, що автор виявляє себе зовсім не початківцем в опануванні елегійно-романтичного жанру («Зломлена береза», «Легенда про серце», «Думка», «Станси») [1]. Поряд з цим, зауважує рецензент, «кидається в вічі, що основну кучеряву молодість збірки обплутало почуттєво-невдоволене, а подекуди і прикро-надричне кохання, не властиве бадьорій молодості («Із грудей би серце вийняв», «Я не спонукую тебе», «Журба» та інш.)» [1]. Висловлюється сподівання, що «видужання від цього мотиву» принесе поезіям Михайла Чигирини «нову ліричну оптимістичну дикцію», та стверджується, що в цілому збірка його віршів є першим паростком нової української поезії [1].

В цьому ж номері газети вміщено оголошення підприємця П. Хвалька, що збірка поезій Михайла Чигирини «З глибини серця» надійшла у продаж, і її можна придбати в його крамниці за вказаною адресою [2].

Ця книга була першою і останньою повністю персональною збіркою поезій Михайла Чигирини. Згадки ж про його другу збірку не зовсім вірні. Практично одночасно зі збіркою «З глибин серця» вийшла колективна збірка «Ромен цвіте», яка, судячи із рекламного повідомлення в газеті [3], містила різнопланові публікації десяти авторів, в тому числі й Михайла Чигирини. Видання було здійснено філіалом відділу пропаганди Ромен під керівництвом К. Віммера. Вже сам факт цього вказує на характер вміщених матеріалів, які не могли бути нелояльними до окупаційного режиму.

Подібну тенденцію можемо бачити в деяких статтях і творах Михайла Чигирини, розміщених у місцевій пресі. Так, в замітці у газеті «Відродження» за 11 грудня 1942 р. «Новий зимовий театр», підписаній «Кость Святелик», автор пише про закінчення ремонту приміщення театру і, зокрема, наголошує, що зондерфюрер пан Віммер доклав багато праці,

уваги, дбайливості, щоб роменчани зрештою мали пристойне приміщення зимового театру [13]. В невеликому вірші Михайла Чигирини *«У степу»*, опублікованому в газеті *«Відродження»* у серпні 1943 р., описується самотня могила солдата, якому *«в сні глибокому»* сняться *«зелені баварські долини»* [21]. Однак, враховуючи наведені вище свідчення про участь Михайла Чигирини у роменському націоналістичному підпіллі, подібну колаборантську риторику напевно не слід сприймати як його внутрішні переконання.

В номері газети *«Відродження»* за 16 квітня 1943 р. вміщена публікація Михайла Чигирини *«Книга життя»*, надіслана ним на конкурс робіт з приводу Шевченківського тижня. Твір нагадує художньо-публіцистичне есе і чимось близький до поезії в прозі. Звернувшись до своїх дитячих спогадів, він висловлює враження від *«Кобзаря»*: *«Я носив з собою «Кобзар», а в серці було безліч вражень, що хвилювали мене»* [18]. Шевченківські художні образи душевно близькі поетові: *«Я жив життям героїв «Кобзаря» і все переживав разом з ними»* [18]. Він передає свої почуття від прочитаного: *«Я плакав над «Кобзарем», коли мене вражало горе, я вибухав сміхом, коли хвилював жарт, але найбільше я задумувався над словами правди»* [18].

Чигирин висловлює деякі важливі для нього думки, одна з яких пояснює саму назву його твору: *«Я називаю «Кобзар» книгою свого життя. У ньому, як в чистому плесі води, відображена доля українського народу»* [18]. Інше його судження передає те, чому його навчила ця книга: *«Я навчився любити все справедливе і чесне, все дороге і рідне. Я в «Кобзареві» знайшов більше правди, ніж знаходив її між людьми... Я по ньому зрозумів життя і відчув його барви»* [18]. Шевченковий *«Кобзар»* для Чигирини – *«натхнення для серця, ідея для мислі»* [18].

Цікавим фактом, що засвідчує багатогранність його таланту, є замітка під назвою: *«Обговорення п'єси Мих. Чигирини»*. З неї ми дізнаємося, що 26 липня 1943 р. в редакції газети *«Відродження»* відбулося обговорення п'єси *«Буря»* молодого драматурга Михайла Чигирини. Наголошено, що автор не побоявся звернутися до досить складної і широкої теми – колективізації в Україні і *«розкрив жахливе зло села – колгоспи»* [7]. В колективному обговоренні було відзначено, що жанрові, стилістичні моменти п'єси, окремі образи створені автором так, що свідчать про вправність і майстерність молодого драматурга. Слід ще попрацювати над конфліктними ситуаціями, і *«Буря»* може вирости в п'єсу, цілком гідну сценічного оформлення [7].

Ще однією літературною сферою, до якої виявив схильність Михайло Чигирин, став художній переклад. 7 травня 1943 р. у газеті «Відродження» було надруковано уривки його перекладу відомої оди Фрідріха Шіллера «Радість» [10].

Зацікавлений читач зможе сам оцінити якість перекладу, порівнявши його з оригіналом знаменитої «Оди до радості» Шіллера («*Ode an die Freude*») або ж із її відомими перекладами Пантелеймона Куліша чи Миколи Лукаша. Подаємо переклад Михайла Чигирина, зберігаючи оригінальний правопис:

*«Радість – щастя всіх на світі,
Богом посланий рушій –
ми Твоїм вогнем зігріті
живемо серед надій.
Твоя сила все єднає
в суперечках правоти:
кожен в кожному вбачає
свого друга там, де Ти!
Всі, хто має поміж друзями
друга вірного в житті,
в кого є подруга – з нами
веселися у гурті!
Всі, хто з наміром крилатим
довірявсь в житті хоч раз;
Хто ж не міг в житті кохати –
хай іде собі від нас!
Навкруги з грудей Природи
соки Радості всі п'ють...
Всі створіння, всі народи
тільки Радістю й живуть!
В ній – терни, у ній повага,
що до кожного зроста.
Для мізерних – в ній розвага,
для великих – в ній мета!...
Непохитна воля в муці,
допомога бідняку,
сила слова в заперуці,
світла правда на віку,
гордість кожного у всьому –
ось що Радість посила.*

*Смерть ворожому і злому,
справедливому – хвала!» [10].*

Отже, звернення до газетної періодики дозволило з'ясувати деякі нові факти життя та творчості Михайла Чигиринського, які до цього часу не знайшли свого висвітлення. Зокрема, встановлено його справжнє ім'я. Також з'явилася можливість виправити окремі хибні твердження щодо його біографії, які зустрічалися раніше, а саме: що він загинув ще у 1942 році. Адже його твори найбільше представлені на сторінках місцевої преси у першій половині 1943 року. Залучені нові матеріали розширюють уявлення про багатогранність таланту молодого літератора, який, окрім поезії, проявив себе також у драматургії та художньому перекладі. Абстрагувавшись від окремих проявів колаборантської риторики у його творчості, можемо побачити у ній перш за все любов до України, вболівання за її народ, прагнення цінувати, говорячи його словами, «*все справедливе і чесне, все дороге і рідне*».

Список використаних джерел та літератури

1. «З глибини серця» // Відродження (Ромни). 1943, 11 червня. Підпис: О. Альцест.
2. Вийшла з друку і поступила в продаж збірка поезій Мих. Чигиринського «З глибини серця» // Відродження (Ромни). 1943, 8 червня.
3. Вийшла з друку і поступила у продаж збірка «Ромен цвіте» // Відродження (Ромни). 1943, 11 червня.
4. Відгуки про виступ поетів // Відродження (Ромни). 1943, 2 квітня. Підпис: Редакція.
5. Іванущенко Г. Деякі факти діяльності ОУН і УПА на Сумщині / Г. Іванущенко // Український визвольний рух. Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2004. Збірник 3. С. 260–272.
6. Іванущенко Г. Націоналістичне підпілля на Роменщині в роки II Світової війни. Сумський історичний портал [29 жовтня 2011 р.] / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.sumy.ua/research/article/132-natsionalistychnepidpillianaromenshchynivrokyiisvitovoiiviny.html>.
7. Обговорення п'єси Мих. Чигиринського // Відродження (Ромни). 1943, 30 липня.
8. Одна дівчина про вечір // Відродження (Ромни). 1943, 2 квітня. Підпис: Галина Дідух, 18 р.
9. Полтава Л. Київ (Мала Антологія, продовження, 3) // Визвольний шлях. Кн. 10 (415). Жовтень, 1982. Річник XXXV. С. 1224–1233.
10. Радість (Уривки) // Відродження (Ромни). 1943, 7 травня. Підпис: Переклав Мих. Чигиринський.
11. Савицька Н. С. Між двох вогнів (теми та образи літератури Сумщини періоду німецької окупації) // Філологічні науки: синхронічний та діахронічний аспекти. Збірник наукових праць. Випуск 2. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. С. 154–165.
12. Савицька Н. С. Образ Тараса Шевченка в поезії Сумщини періоду німецької окупації // Філологічні науки. Збірник наукових праць. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. С. 244–249.
13. Святелик К. Новий зимовий театр // Відродження (Ромни). 1942, 11 грудня.
14. Слово і зброя. Антологія української поезії присвяченої УПА і революційно-визвольній боротьбі 1942–1967. Упорядник і автор біографічних даних Леонід Полтава. Торонто. 1968. – 415 с.

15. Спогади колишнього керівника банку в м. Ромни В. Рижевського про націоналістичне підпілля на Роменщині. ОУН-УПА на Сумщині. Т. 1 / Упорядн. Іванущенко Г. М.; Державний архів Сумської області. Вінниця: Видавництво ДП ДКФ, 2007. С. 23–29.
16. Чигирин М. Декілька зауважень // Відродження (Ромни). 1943, 2 квітня.
17. Чигирин М. Дні радості // Відродження (Ромни). 1943, 1 травня.
18. Чигирин М. Книга життя // Відродження (Ромни). 1943, 16 квітня.
19. Чигирин М. О, рідне місто! Уривок з поеми «Добро і зло» // Відродження (Ромни). 1943, 11 червня.
20. Чигирин М. Про голод // Відродження (Ромни). 1943, 2 квітня.
21. Чигирин М. У степу // Відродження (Ромни). 1943, 9 серпня.

Полянська Галина Миколаївна

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

ТАЛАНТ ЗЕМЛІ ПОЛТАВСЬКОЇ

Давно існує думка, що *«найяскріше сузір'я творчих талантів України й світу подарувала саме благодатна полтавська земля. Серед знакових краян, котрі збагатили національну музичну скарбницю, – наш сучасник і водночас класик...»* [3], жвавий і харизматичний полтавець.

Друзі й знайомі позаочі часто називають його Бетховеном. Це за внутрішнім покликанням, – бо окрім пісні за душею ніколи нічого не мав, і за зовнішнім враженням – цілеспрямованою рухливістю і пишною зачіскою. Людина щира, скромна і відверта, вболіваючи за свою землю, культуру народу, майбутнє наших дітей, водночас дуже не любить говорити про себе. Які би запитання щодо життєвого шляху не ставили йому журналісти, він обов'язково переведе відповідь на колег, учнів, друзів чи обставини життя. Скласти його докладну біографію не просто.

Олексій Чухрай – живий полтавський музичний пам'ятник. Основний жанр його творчості – пісня, що виросла з народного мелосу. Серед інших робіт – Сюїта *«Ярмаркові замальовки»* для ансамблю народних інструментів; *«Ода сонцю»* на вірші В. Тарасенка та поема *«Дума»* для баса, хору та симфонічного оркестру; обробки народних пісень, інструментальні п'єси, музика до театральних вистав та фільмів. Але всі твори автора, мелодії, інтонаційне мислення – походять винятково з народного джерела.

Любов до свого краю звучить у нього скрізь і постійно: у висловах, інтерв'ю, а головне – у музиці. Близько двох десятків творів композитор присвятив Полтаві. Мелодія пісні *«Моя Полтава»* довгі роки була позив-